

Naplní Mezivládní platforma pro biodiverzitu a ekosystémové služby nemalá očekávání?

Ochrana přírody není a ani nemůže být vědeckou disciplínou, přestože je za ni poměrně často pokládána. Jde o veskrze společenskou činnost, která by měla vycházet kromě etických a estetických důvodů i z aktuálních vědeckých poznatků. Zmiňovaný přístup, v Evropě označovaný jako ochrana přírody založená na důkazech a v USA nová ochrana přírody, souvisí s pokračujícím rozvojem oborů poskytujících praktické péči o přírodní a krajinné dědictví nezbytné znalosti.

Přílišná politizace škodí

Většina mezinárodních mnohostranných úmluv zaměřených na životní prostředí si vytvořila strukturu, v níž odborné podklady pro politická rozhodnutí činěná zástupci vlád zemí, které se staly jejich smluvními stranami, připravují vědecké panely. V ideálním případě takové útvary tvoří experti, seznámení s nejnovějšími vědeckými poznatky v dané problematice. Jednání vědeckých panelů by tak měla připomínat spíše odborný seminář než složitá diplomatická vyjednávání. Obdobný model funguje také v mezinárodních mezivládních organizacích, tedy takových, jejichž členy se mohou stát pouze jednotlivé státy. Program pro životní prostředí (UNEP) např. využívá Vědecký a odborný poradní panel (STAP).

Svět ale není ideální. Vlády začaly postupně vysílat na zasedání vědeckých panelů právníky a diplomaty s připraveným politickým zadáním, aby v oficiálních i zákulisních jednáních ovlivňovali ostatní delegáty bez ohledu na to, co o daném problému tvrdí současná věda.

Obdobné potíže se zcela zákonitě nevyhnuly ani nejvýznamnější mezinárodní mnohostranné úmluvě zabývající se příro-

dou – Úmluvě o biologické rozmanitosti (CBD). Zasedání jejího vědeckého panelu, Poradního orgánu CBD pro vědecké, technické a technologické záležitosti (SBSTTA), se do určité míry proměnila ve zdouhavá vyjednávání, v nichž se válčí nikoli o odborné poznatky, ale o právní formulace. Navíc ze začátku, kdy si smluvní strany CBD pracně hledaly priority, na kterých by se všechny shodly, se zasedání SBSTTA věnovalo jen ústřednímu tématu, např. invazním nepůvodním druhům nebo lesní biodiverzitě. Rozvojové a postkomunistické státy, kterým CBD sponzorovala jediného delegáta, tak mohly na jednání vyslat příslušného odborníka. Popsaný přístup se pochopitelně nemohl uplatnit v okamžiku, kdy během obvyklé pětidenního zasedání účastníci diskutují pět i více otázek. Při mimořádně širokém tématu, kterým účinná ochrana biologické rozmanitosti nepochybně je, se právě tento způsob jednání SBSTTA stal běžnou praxí.

Stojí za úspěchem Hodnocení ekosystémů na začátku tisíciletí jen převratné téma?

Počátek nového tisíciletí s sebou přinesl ojedinelou příležitost k zamýšlení nad stavem nejen lidské společnosti, ale i prostředí, které obývá a rozmanitým způsobem využívá. Proto byl v r. 1999 zahájen rozsáhlý vědecký projekt Hodnocení ekosystémů na začátku tisíciletí (Millennium Ecosystem Assessment, MA; viz Živa 2008, 1: I–III). Zúčastnilo se ho celkem 2 300 vědců, z nichž 1 360 se na přípravě textů podílelo autorsky, 850 je recenzovalo a 90 působil jako redaktori jednotlivých kapitol. MA bývá označován za jeden z nejvýznamnějších počínů v péči o životní prostředí v uplynulém dvaceti letí. Proč?

Přestože nad projektem (probíhajícím v letech 2001–05) převzala záštitu OSN, konkrétně UNEP, nešlo o mezivládní iniciativu. Odborníky do něj zapojené totiž nevybraly příslušné vlády, ale jiní experti. Nezodpovídali se proto nikomu jinému než sami sobě. Nejdůležitějším sponzorem projektu se přitom nestala žádná bohatá země či agentura OSN, ale známý americký mecenáš a zakladatel televizní zpravodajské stanice CNN (a bývalý manžel herečky Jane Fondové) Ted Turner. Iniciativa nebyla důsledně politicky korektní: značnou část vědců zapojených do MA tvořili američtí badatelé – muži. Projekt bral hned od začátku v úvahu potřeby možných uživatelů – nešlo tedy v žádném případě o do výšin zahleděnou vědu. K tomu připočteme, že kvalitu výstupů zajišťoval důkladný systém recenzí a že se s výsledky mohla v řadě publikací seznámit nejen nejširší veřejnost, ale i cílové skupiny, jako jsou politici a řídicí pracovníci, zdravotníci a vysokoškolská pedagogové.

Skutečný mezník v nahlížení na přírodu přineslo Hodnocení ekosystémů na začátku tisíciletí v tom, že odkrývá rozmanité souvislosti mezi ekosystémy, ekosystémovými službami a kvalitou života lidí na Zemi. Projekt shromáždil množství vzájemně propojených aktuálních a vědecky podložených údajů o stavu, změnách a trendech vývoje ekosystémů, přičemž výsledky neovlivnila žádná ideologie. Na rozdíl od předcházejících obdobných zpráv vědci došli k závěru, že poškození přírody lidskou činností dosáhlo takového stupně, že přírodní zdroje sice nemusejí být v určité oblasti vyčerpány, ale ta již nebude obyvatelná, protože v ní některé ekosystémové služby budou chybět.

Začít od nuly

Ještě před uveřejněním výstupů Hodnocení (v lednu 2005) uspořádal tehdejší francouzský prezident Jacques Chirac v Paříži konferenci Biodiverzita a řízení. Její účastníci doporučili, aby byl pro přípravu odborných podkladů o biologické rozmanitosti zřízen Mezivládní mechanismus vědecké expertizy o biodiverzitě (IMoSEB). Stejně jako jednání přijímaný, jinými naopak zatracovaný Mezivládní panel o změně podnebí (IPCC) měl působit na rozhraní vědy a praxe.

Názory na podobu navrhované struktury se od samého začátku významně lišily. Zatímco afričtí odborníci navrhovali, aby IMoSEB do své činnosti zapojil několik tisíc expertů a byl podřízen přímo Valnému shromáždění OSN, Evropané prosazovali malý a dobře fungující sekretariát, poskytující uživatelům požadované informace prostřednictvím partnerských vědecko-výzkumných pracovišť. Vědci z USA a Kanady šli ještě dál a tvrdili, že žádná nová instituce jednoduše není třeba. Na rozdíl od IPCC přišla myšlenka vědeckého panelu zaměřeného na biodiverzitu poměrně

1 Činnost Mezinárodní platformy pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES) podporuje od jejího vzniku Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Na snímku pařížské sídlo organizace, kde se pravidelně konají jednání nové platformy.

pozdě. Navíc se začala vážně diskutovat v době, kdy mnohé země sužovaly hospodářské těžkosti, a vlády se obávaly, že na financování budou muset sáhnout hlouběji do kapsy.

Úspěch MA vedl k představě, že by bylo dobré projekt po 10 letech zopakovat. Protože u zrodu jak MA, tak IMoSEB stály tytéž osobnosti, vznikl nápad je obě sloučit do jedné. Autor tohoto článku navrhl pro nový proces označení Mezivládní platforma pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES). Slovo mezivládní naznačuje, že členské státy OSN nehodlaly přijmout model, který přinesl MA zmiňovaný úspěch.

Stejně jako v případě IMoSEB se názory vládních zřízení nového vědeckého panelu neshodovaly. Některé (např. Německo, Jižní Korea či Japonsko) ustavení IPBES bezvýhradně podporovaly, kdežto jiné (mezi nimi i Česká republika) se domnívaly, že zakládat novou instituci není nezbytné: vhodnější je snažit se zlepšit činnost existujících, zejména SBSTTA. Představitelé několika latinskoamerických zemí (jako Bolívie nebo Venezuely) vyjadřovali obavy, že se v IPBES prosadí západní pojetí vědy a že další znalostní systémy, např. tradiční znalost přírodních procesů, budou záměrně opomíjeny.

Najde si IPBES vlastní niku?

I přes zmiňované výhrady delegáti 65. zasedání Valného shromáždění OSN vyzvali v prosinci 2010 UNEP, aby co nejdříve ustavil IPBES. A skutečně – v dubnu 2012 podpořila na jednání v Panama City vznik platformy polovina členských států OSN. Na prvním plenárním zasedání IPBES v Bonnu byl odsouhlasen program činnosti na období 2014–18. I když zájem hostit sekretariát IPBES projevil třeba Jižní Korea nebo Velká Británie, nakonec uspělo Německo. Naši západní sousedé se z bývalých ústředních úřadů v někdejší západoněmecké metropoli snaží vytvořit významné sídlo nejrůznějších institucí OSN.

Nutno říci, že se IPBES značně rozmáchl. Do r. 2018 chce uživatelům, tedy vládním, agenturám a programům OSN, mezinárodním mezivládním organizacím, nevládním organizacím s mezinárodní působností nebo fungujícím v rámci určité země, vědecko-výzkumným pracovištím a v neposlední řadě soukromému sektoru, předložit celkem 18 podrobných zpráv. Kromě celosvětového hodnocení biodiverzity a ekosystémových služeb a obdob-

2 Účastníci semináře o metodice hodnocení biodiverzity a ekosystémových služeb v Evropě debatují v pařížském ústředí UNESCO před nástěnnou malbou Pabla Picassa Ikarův pád z r. 1958.

3 V pořadí již třetí plenární zasedání IPBES hostilo v lednu 2015 Světové konferenční středisko v Bonnu. Do r. 1998 se v komplexu scházel Německý spolkový sněm.

4 Jedním z témat, kterými se IPBES zabývá, se staly invazní nepůvodní druhy. Četné druhy agáve (*Agave spp.*) osídlují zejména Střední Ameriku. Člověk je postupně rozšířil i do jiných částí světa s podnebním pro ně vhodným. Před 200 lety byly vysazeny také ve Středozeří. Na snímku porost v okolí města Chania na Krétě. Snímek J. Plesníka

né analýzy v různých částech světa včetně celoevropského regionu (Evropa a Střední Asie) půjde např. o vyčíslení poškozování souše a její obnovy, hodnocení stavu populací opylovačů, rešerši soudobých metodik analýzy scénářů a modelování vybraných složek biologické rozmanitosti a ekosystémových služeb nebo o zpracování velice aktuální problematiky invazních nepůvodních druhů.

IPBES v mnohém kopíruje fungování známějšího IPCC. Odborné skupiny vypracují zprávy, které projdou opakovaně recenzním řízením. Poté budou předloženy ke schválení plenárnímu jednání, v němž zasednou zástupci členských vlád. V sou-

časnosti v rámci IPBES působí 14 odborných skupin: ze 750 expertů nominovaných jednotlivými vládami jich bylo do prosince 2014 vybráno 500. Stejný počet autorů, recenzentů a redaktorů se do činnosti IPBES zapojil v r. 2015. K 1. únoru 2016 se členy IPBES stalo 125 zemí. Připomeňme, že ve stejné době měla OSN 193 členských států. Na rozdíl od CBD, jejíž smluvní stranou se USA jako jediný členský stát OSN zatím nestaly, se američtí vědci aktivit IPBES účastní od samého začátku.

O peníze jde až v první řadě

Jak jsme již uvedli, nikoli nepodstatným znevýhodněním nové platformy zůstává skutečnost, že ve složitém soukolí OSN začala působit poměrně pozdě, navíc v době, kdy se hospodářství v řadě zemí světa příliš nedařilo. A výsledek? IPBES má k dispozici mnohem méně finančních prostředků, než se předpokládalo. Jeho činnost tak do značné míry závisí na dárcích, jako je Švédsko, Norsko, Německo, Malajsie nebo Jižní Korea. Další země nabídl platformě jinou pomoc než finance. Portugalsko vyčlenilo pro činnost IPBES dva celosvětově uznávané mořské biology, Švýcarsko financuje jeden z útvarů odborné podpory působící na Bernské univerzitě.

IPBES a Česká republika

Česká republika se členem IPBES stala v září 2014. V současnosti jsou odborníci z ČR zapojeni do činnosti několika expertních skupin. V únoru 2015 uspořádaly Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a Ministerstvo životního prostředí v Praze seminář, na němž odborné veřejnosti představily možnosti působení našich vědců v nové platformě. Situaci ale poněkud komplikuje skutečnost, že účast expertů z ČR jako občanů členského státu EU na akcích IPBES není platformou hrazena, ačkoli tato možnost byla původně výjimečně přislíbena. O dalších aktivitách IPBES budou diskutovat účastníci plenárního zasedání, které proběhne koncem února 2016 v malajsijském Kuala Lumpur.

Zda bylo ustavení Mezivládní platformy pro biodiverzitu a ekosystémové služby správným krokem, pochopitelně ukáže čas. K tomu je ovšem zapotřebí, aby se co nejdříve stala tím, co slibuje její název – místem, kde se postupy současné vědy tříbí poznatky, na něž netrpělivě čeká praktická péče o přírodní a krajinné dědictví.